

Evaluating the Challenges of the Legislative Criminal Policy of the Islamic Republic of Iran: A Qualitative Meta-analysis Approach

Ensieh Salimi and Mohammad Ali Haji-Dehabadi***

Research Article	Receive Date: 2024.04.30	Accept Date: 2025.03.17	Online Publication Date: 2025.03.17	Page: 255-290
------------------	-----------------------------	----------------------------	--	---------------

Criminal policy in its broad sense addresses the organization of responses to criminal phenomena in each society, and in its legislative dimension, it emphasizes policymaking at the stage of law enactment. Iran's criminal policy in the field of legislation faces extensive challenges, and properly addressing them requires a scientific evaluation of the existing policy based on the fundamental indicators of an ideal criminal policy. The present study, aiming to examine the challenges of legislative policy and using the qualitative meta-analysis research model, integrates and interprets the results of studies conducted in this field. In this regard, by searching the keyword "challenges of Iran's legislative criminal policy" in the time period 2013–2023, 44 scientific-research articles were selected for data extraction and further examination, and studied through meta-analysis. Based on the research findings, problems in the field of substantive criminal law enactment have higher frequency compared to procedural laws, and each, with varying degrees of impact, challenges the fundamental indicators of legislative policymaking. Non-observance of "ethical orientation," "human-centeredness," and "transparency" as some of the fundamental indicators of an ideal criminal policy have the greatest impact in the studied statistical population. Next, the "lack of comprehensiveness" of Iran's criminal policy in legislation, followed by the absence of other components such as "coherence and continuity of laws," "knowledge-based approach," "priority orientation," "effectiveness and acceptability" with the least impact, challenge legislative criminal policy. Based on the theoretical achievements of this research, policymakers should focus on the priorities confirmed by conducted studies, direct revisions and changes in adopted policies toward them, and by utilizing scientific and transparent legislation in determining crimes and punishments, emphasize the preservation of individual rights and freedoms in society.

Keywords: *Challenges; Evaluation Indicators; Legislative Criminal Policy; Qualitative Meta-Analysis*

* PhD Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran (Corresponding Author); Email: ensieh.salimi@stu.qom.ac.ir

** Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran; Email: ma.hajidehabadi@qom.ac.ir

Majlis and Rahbord, Volume 32, No. 124, Winter 2026

How to cite this article: Salimi, E. and M. A. Haji-Dehabadi (2026). "Evaluating the Challenges of the Legislative Criminal Policy of the Islamic Republic of Iran: A Qualitative Meta-analysis Approach", *Majlis and Rahbord*, 32(124), p. 255-290.

doi: 10.22034/mr.2025.16765.5796

ارزیابی چالش‌های سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران؛ رویکرد فراتحلیل کیفی

انسیه سلیمی* و محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی**

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۱	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷	تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷	شماره صفحه: ۲۹۰-۲۵۵
-------------------	--------------------------	-------------------------	--------------------------	---------------------

سیاست جنایی در مفهوم گسترده به سازمان‌دهی پاسخ‌ها در قبال پدیده مجرمانه هر جامعه می‌پردازد و در بُعد تقنینی، سیاست‌گذاری در مرحله وضع قانون را مورد تأکید قرار می‌دهد. سیاست جنایی ایران در عرصه قانونگذاری با چالش‌های گسترده‌ای روبه‌رو است که مواجهه صحیح با آنها به ارزیابی علمی سیاست موجود بر مبنای شاخصه‌های اساسی یک سیاست جنایی مطلوب نیازمند است. پژوهش پیش رو با هدف بررسی چالش‌های سیاست تقنینی و با استفاده از الگوی پژوهشی فراتحلیل کیفی، به یکپارچه‌سازی و ارائه تفسیر از نتایج پژوهش‌های انجام یافته در این حوزه می‌پردازد. در این راستا با جستجوی کلیدواژه «چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران» در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۲، ۴۴ مقاله علمی-پژوهشی برای استخراج داده‌ها و بررسی بیشتر گزینش و به‌صورت فراتحلیل مورد مطالعه قرار گرفت. براساس یافته‌های پژوهش، مشکلات موجود در حوزه وضع قوانین کیفری ماهوی، فراوانی بیشتری را نسبت به قوانین شکلی دارد و هر یک با درجه تأثیر متفاوت، شاخصه‌های اساسی سیاست‌گذاری تقنینی را با چالش مواجه می‌سازد. عدم رعایت «اخلاق‌مداری»، «انسان‌مداری» و «شفافیت» به‌عنوان برخی از شاخصه‌های اساسی سیاست جنایی مطلوب هستند که بیشترین اثر را در جامعه آماری مذکور به خود اختصاص داده‌اند. در مرتبه بعدی، «جامعیت نداشتن» سیاست جنایی ایران در عرصه تقنین و در ادامه فقدان مؤلفه‌های دیگر چون «انسجام و پیوستگی قوانین»، «دانش‌محوری»، «اولویت‌مداری»، «کارآمدی و مقبولیت» با کمترین تأثیر، سیاست جنایی تقنینی را با چالش مواجه می‌سازد. مبتنی بر دستاوردهای نظری این پژوهش، سیاست‌گذاران باید با تمرکز بر اولویت‌های مورد تأیید پژوهش‌های انجام شده، بازنگری و تغییر در سیاست‌های اتخاذ شده را بر آنها معطوف سازند و با بهره‌گیری از قانونگذاری علمی و شفاف در تعیین جرم و مجازات، بر حفظ حقوق و آزادی شخصی افراد جامعه تأکید کنند.

کلیدواژه‌ها: چالش‌ها؛ شاخصه ارزیابی؛ سیاست جنایی تقنینی؛ فراتحلیل کیفی

* دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)؛

Email: ensieh.salimi@stu.qom.ac.ir

** دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران؛

Email: ma.hajidehabadi@qom.ac.ir

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال سی و دوم، شماره یکصد و بیست و چهارم، زمستان ۱۴۰۴

روش استناد به این مقاله: سلیمی، انسیه و محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی (۱۴۰۴). «ارزیابی چالش‌های سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران؛ رویکرد فراتحلیل کیفی»، مجلس و راهبرد، ۳۲(۱۲۴)، ص. ۲۵۵-۲۹۰.

doi: 10.22034/mr.2025.16765.5796

مقدمه

سیاست جنایی هر کشور آینه تمام‌نمای رویکردهای اتخاذی دولت‌مردان در عرصه‌های مختلف نسبت به پدیده مجرمانه است که در معنای موسع خود پاسخ‌های جامعه را به پدیده مجرمانه سامان‌دهی می‌کند (دل‌ماس مارتی، ۱۳۹۳: ۲۴-۲۳) و بازتاب آن در نحوه قانونگذاری، شیوه اجرای قوانین و اعمال راهبردهای قضایی حاکم نمود می‌یابد. سیاست در اصطلاح به معنای مسیر مورد نظر اقدامی است که بعد از بررسی شقوق مختلف به صورت سنجیده و حساب شده انتخاب و دنبال می‌شود (گولد و کوب، ۱۳۹۲). سیاستگذاری نیز به عنوان دانش مدیریت راهبردی، فرایند پیچیده و به هم پیوسته‌ای است که ارتباط قطع ناشدنی با حکومت دارد و چرخه حیات آن به مراحل چندگانه‌ای متکی است که به ترتیب عبارتند از: شناسایی مسئله، تهیه دستور کار، شناسایی راه‌حل‌ها، انتخاب راه‌حل و درنهایت اجرا و ارزیابی آنها (غلام‌پور آهنگری، ۱۳۹۲: ۵ و ۱۱-۱۰). آغاز فرایند سیاستگذاری با بروز مشکل در جامعه کلید می‌خورد و با در دستور کار قرار گرفتن موضوع، ابعاد آن شناسایی شده و بنا به ساختاری که در نظام سیاستگذاری وجود دارد، راه‌حل‌های مختلف سنجیده و گزینه مناسب انتخاب می‌شود. اجرای طرح‌ها و تدابیر برگزیده لزوماً به قانونگذاری نیازی ندارد؛ اما در مواردی تنها ابزار کارآمد اجرای سیاست، قانونگذاری است.

پس از به کارگیری یک سیاست در عرصه تقنین، سنجش میزان اثربخشی و کارآمدی آنها و شناخت مشکلات موجود در این عرصه از اهمیت بسیاری برخوردار است، چراکه مشروعیت هر سیاستی با تبدیل شدن آن به قانون و کسب جنبه الزام‌آوری حاصل می‌شود. همچنین وضع قانون به معنای قواعد رفتاری اجباری، زندگی مسالمت‌آمیز افراد را در بطن هر جامعه ممکن می‌سازد (فون‌هایک، ۱۳۹۲: ۱۱۸) و هدف از آن به عنوان یکی از اصول اساسی دموکراسی، جلوگیری از استبداد و خودکامگی حاکمان از طریق نظارت مردم بر آنان و تطبیق اعمال و تصمیمات آنها با قوانین موجود است (غلامی و رحمانی، ۱۳۹۶: ۱۶). بر این اساس اعمال یک مجموعه قواعد الزام‌آور برای همه افراد، لزوماً باید متناسب با اصول اساسی قانونگذاری و حقوق

و آزادی‌های مسلم افراد جامعه باشد تا تحقق و اجرای آن به‌عنوان تصمیم نهایی در سیاستگذاری با اهداف از پیش تعیین شده مطابقت داشته باشد.

در میان انواع سیاستگذاری در هر جامعه، تقنین در اولویت و اهمیت قرار دارد، زیرا پایه‌گذار اولین رویکرد حاکمیت نسبت به پدیده جرم و انحراف در جامعه است و مبنای شکل‌گیری سیاست جنایی قضایی و اجرایی قرار می‌گیرد. سیاست جنایی تقنینی به‌عنوان مجموعه‌ای از تدابیر مبارزه با بزهکاری در قانون تجلی می‌یابد و بیانگر اصول کلی حاکم بر نظام کیفری هر جامعه است و در هماهنگ‌سازی میان راهبردهای اتخاذ شده از سوی نهاد حاکمیت نقش اساسی ایفا می‌کند؛ از این رو باید مجموعه‌ای از ویژگی‌های اساسی را برای رسیدن به قانونگذاری مطلوب در جامعه فراهم آورد. این مهم جز از طریق ارزیابی تدابیر موجود و تطبیق آنها با اصول اساسی سیاستگذاری امکان‌پذیر نیست. پژوهشگران حوزه سیاستگذاری نیز با هدف بهینه‌سازی پاسخ‌دهی راهبردی به پدیده مجرمانه، در حوزه خاصی از جرائم، به ارزیابی و بررسی موانع و مشکلات موجود در این عرصه می‌پردازند، اما به‌علت موردی و موضوعی بودن پژوهش‌ها، معیارهای جامعی در اختیار سیاستگذاران قرار نمی‌دهند تا با رویکرد علمی در سیاست‌های اعمال شده تجدیدنظر شود. این در حالی است که ارائه رویکردی جامع از چالش‌های پیش روی سیاست اتخاذ شده، در اصلاح و بهبود قوانین، ایجاد مقبولیت و استمرار حاکمیت در هر جامعه نقش بسزایی دارد.

در این راستا نگاشته حاضر درصدد است تا با اتخاذ شیوه فراتحلیل کیفی به یکپارچه‌سازی نتایج مطالعات پراکنده در بررسی چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران پردازد. شیوه فراتحلیل کیفی ابتدا با تعریف مسئله مورد پژوهش و تعیین معیار مشترک، به‌گزینش مطالعات انجام شده در موضوع پژوهش می‌پردازد و سپس با ارزیابی و ترکیب نتایج مطالعات پراکنده، روابط جدیدی را میان پدیده‌های اجتماعی کشف و جامعه آماری مورد نظر را تجزیه و تحلیل می‌کند (عابدی، عریضی و محمدزاده، ۱۳۸۵: ۱۲۶-۱۲۴). چک‌لیست مقاله پیش رو، فقط مطالعاتی را مدنظر قرار می‌دهد که با متغیر مشترک «چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران» در سال‌های ۱۴۰۲-

۱۳۹۲ در مجلات علمی-پژوهشی معتبر منتشر شده است و محدودسازی آنها به یک دهه نیز، به جهت کثرت وضع قوانین در حوزه حقوق کیفری در این دهه است. در این راستا ۴۴ پژوهش علمی منتشر شده به‌عنوان جامعه آماری مدنظر قرار می‌گیرد و با بررسی موانع پیش رو سیاست جنایی تقنینی، براساس مؤلفه‌های مطلوب سیاست جنایی، به ارزیابی و تعیین فراوانی آنها پرداخته می‌شود و درنهایت پیشنهادهایی برای برون‌رفت از چالش‌های پیش رو در عرصه تقنین ارائه می‌شود.

۱. روش‌شناسی پژوهش

با توجه به مسئله مورد بررسی این پژوهش، از روش فراتحلیل کیفی به‌عنوان روش مرور نظام‌مند برای تبیین مسئله اصلی استفاده شده است. روش مطالعات فراتحلیل، برای بازنگری در پیشینه موضوع‌های پژوهشی و تبدیل نتایج مطالعات مختلف به مقیاس مشترک و کشف روابط جدید آنها به‌کار گرفته می‌شود. در این شیوه ابتدا هدف پژوهشگر مشخص و مسئله تحقیق به‌روشنی تبیین می‌شود، سپس از میان مطالعات موجود، مواردی که با معیارهای پژوهش هم‌خوانی دارد، به‌عنوان جامعه آماری نمونه‌گیری به‌عمل می‌آید. پس از آن داده‌های پراکنده، جمع‌آوری و ویژگی آنها براساس هدف فراتحلیل، کدگذاری و طبقه‌بندی می‌شود و درنهایت یافته‌ها در قالب مفاهیم کمی (انباشتی) یا کیفی (تفسیری) قرار می‌گیرد و نتایج کلی و کاربردی از تفسیر آنها استنتاج می‌شود.

در پژوهش پیش رو نیز با توجه به آشکار شدن ضرورت ارزیابی سیاست‌گذاری تقنینی، به شیوه فراتحلیل کیفی به ارزیابی چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران پرداخته شده است. در این راستا کلیدواژه «چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران» با در نظر گرفتن حجم قوانین مصوب در حوزه حقوق کیفری در سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۲ مورد جستجو قرار گرفت و درنهایت ۴۴ مقاله نگارش‌یافته با رتبه علمی-پژوهشی، به‌عنوان جامعه آماری برگزیده شده است. جدول ۱، گویای حجم قوانین مصوب در یک دهه است که ضرورت توجه به سیاست‌گذاری در عرصه تقنین را آشکار می‌سازد.

جدول ۱. قوانین مصوب در حوزه حقوق کیفری از سال ۱۴۰۲-۱۳۹۲

ردیف	قوانین مصوب	سال تصویب
۱	قانون اصلاح مواد ۷۰۵-۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات بازدارنده)	۱۴۰۲
۲	قانون اصلاح قانون صدور چک و اصلاحیه آن	۱۴۰۰
۳	قانون تشدید مجازات اسیدپاشی و حمایت از بزهدیدگان ناشی از آن	۱۳۹۸
۴	قانون اصلاح قانون مبارزه با پول شویی	۱۳۹۷
۵	قانون اصلاح قانون صدور چک	۱۳۹۷
۶	قانون اصلاح قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم	۱۳۹۷
۷	قانون جرم سیاسی	۱۳۹۵
۸	قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی	۱۳۹۶
۹	قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیرمجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز	۱۳۹۶
۱۰	قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی	۱۳۹۴
۱۱	قانون شوراهاى حل اختلاف	۱۳۹۴
۱۲	قانون اصلاح موادی از قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز	۱۳۹۴
۱۳	قانون اصلاح قانون آیین دادرسی کیفری	۱۳۹۴
۱۴	قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر	۱۳۹۴
۱۵	قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی	۱۳۹۴
۱۶	قانون پیشگیری از وقوع جرم	۱۳۹۴
۱۷	قانون آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی	۱۳۹۳
۱۸	قانون آیین دادرسی کیفری	۱۳۹۲
۱۹	قانون مجازات اسلامی	۱۳۹۲
۲۰	قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز	۱۳۹۲
۲۱	قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست	۱۳۹۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

با برشمردن قوانین مصوب در حوزه حقوق کیفری، می‌توان جامعه آماری موضوع پژوهش یعنی مطالعات گزینش شده را با توجه به سال انتشار و نویسندگان در جدول ۲ ترسیم کرد. همچنین به فراخور موضوع پژوهش‌های مذکور، حوزه مطالعاتی آنها یعنی بررسی مشکلات سیاست جنایی تقنینی در حقوق شکلی و ماهوی مورد توجه قرار گرفته است.

جدول ۲. جامعه آماری مطالعات به فراخور موضوع

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	حوزه مطالعاتی
۱	جایگاه حریم خصوصی در سیاست جنایی تقنینی ایران	زرکلام و عبدی (۱۳۹۳)	حقوق شکلی
۲	سیاست جنایی تقنینی در حمایت از شاهد	شاکری و رضایی (۱۳۹۴)	حقوق شکلی
۳	سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم علیه زوجه در خانواده	عظیم‌زاده اردبیلی و ریاضت (۱۳۹۴)	حقوق ماهوی
۴	سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قبال جرائم مطبوعاتی (سنتی و الکترونیکی)	دهنمکی، بابایی و گلدوزیان (۱۳۹۶)	حقوق ماهوی
۵	سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم زیست‌فناورانه	وطن‌خواه، نجفی توانا و عباسی (۱۳۹۶)	حقوق ماهوی
۶	سیاست جنایی تقنینی- قضایی ایران در قبال جرائم جنسی علیه کودکان در پرتو اسناد بین‌المللی	جعفری و مولابگی (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۷	سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم بانگیزه دینی	جلالی و میرخلیلی (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۸	سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص تروریسم علیه انرژی	اسدی و وروایی (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۹	بازتاب آموزه‌های بزه‌دیده‌شناسی علمی در سیاست جنایی تقنینی ایران	رحیمی‌نژاد (۱۳۹۷)	حقوق شکلی
۱۰	نگرشی تحلیلی بر سیاست جنایی تقنینی ایران در زمینه حمایت کیفری از بزه‌دیده اقلیت دینی	سام (۱۳۹۷)	حقوق شکلی
۱۱	سیاست جنایی تقنینی ایران در باب کنترل جرائم و ناهنجاری‌های اجتماعی	شکرپیگی و مرادی (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۱۲	سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال تروریسم در پرتو اسناد بین‌المللی	کریمی، هاشمی و حاجی‌نبار (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۱۳	طراحی و تبیین الگوی ملی مقابله با تروریسم هسته‌ای در سیاست جنایی تقنینی ایران	نماین و نزدی‌منش (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۱۴	تأثیر شفافیت بر سیاست جنایی (تقنینی) ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی در پیشگیری از جرائم اقتصادی	کاظمی، سلمان‌پور و قدسی (۱۳۹۷)	حقوق ماهوی
۱۵	بررسی فقهی حقوقی فساد مالی در آینه سیاست جنایی تقنینی ایران	ترکی، شامبیاتی و رهامی (۱۳۹۸)	حقوق ماهوی
۱۶	تأملی بر رویکرد مقنن نسبت به اخلال در نظام اقتصادی کشور و تقابل با حقوق اساسی شهروندان	چگینی و سیاه‌بیدی (۱۳۹۸)	حقوق شکلی
۱۷	تأملی در تحولات تقنینی هرزه‌نگاری رایانه‌ای، مطالعه تطبیقی حقوق ملی کیفری و اسناد بین‌المللی	غفاری، هادی‌تبا و قدسی (۱۳۹۸)	حقوق ماهوی
۱۸	سیاست جنایی تقنینی ایران در رابطه با نقش پلیس در کشف جرائم اقتصادی	تقوی، سلیمی و جمشیدی (۱۳۹۸)	حقوق شکلی
۱۹	تأثیرات عدم همسویی سیاست جنایی قضایی تقنینی در نگرش متهمین و محکومین جرائم مواد مخدر	حسینی، سلطانی و صفری (۱۳۹۸)	حقوق ماهوی
۲۰	سیاست جنایی تقنینی ایران در جرم‌انگاری جرائم اقتصادی	عباس‌زاده، انصاری و امینی (۱۳۹۸)	حقوق ماهوی
۲۱	ارزیابی سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در پیشگیری کیفری از جرائم مواد مخدر با تأکید بر مجازات اعدام	اکبری و صادقی (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۲	چالش‌های سیاست جنایی- تقنینی ایران در مقابله با جرائم مخل نظام اقتصادی کشور با تأکید بر آموزه‌های فقهی اسلام	الحسینی، حکیمی‌ها و گلبنای (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۳	علل عدم همسویی سیاست جنایی قضایی- تقنینی در جرائم مرتبط با مواد مخدر با رویکرد حقوقی- اخلاقی	حسین‌پوری و نصرتی (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	حوزه مطالعاتی
۲۴	نارسایی‌های سیاست کیفری ایران در قبال قتل مهدورالدم و ضرورت‌های تقنینی آینده	جاویدی، مجیدی و باقی‌زاده (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۵	سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال براندازی نظام با نگاهی به نظریات شورای نگهبان	حسین‌زاده و محسنی (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۶	تحلیل عوامل عدم انسجام سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم علیه محیط زیست دریایی	اکبرزاده و همکاران (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۷	چالش‌های سیاست جنایی- تقنینی ایران در برابر جرائم و تخلفات علیه بازار سرمایه	منفرد و میرمحمد صادقی (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۸	بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص جرائم و تخلفات انتظامی قضات	محلوجی، شادمان‌فر و حیدری (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۲۹	معیارهای کیفرگذاری هدفمند سرفتهای تعزیری در سیاست جنایی تقنینی ایران	مالکی‌زاده، قدیری و نقدی (۱۳۹۹)	حقوق ماهوی
۳۰	بررسی سیاست جنایی-تقنینی ایران در قبال جرم سیاسی، از ضرورت جرم‌انگاری تا نحوه پاسخ‌گذاری کیفری	موسوی مجاب و نعمتی (۱۴۰۰)	حقوق ماهوی
۳۱	آسیب‌شناسی سیاست جنایی ایران در زمینه پیشگیری از جرائم بانکی	همتی و جدید (۱۴۰۰)	حقوق ماهوی
۳۲	چالش‌ها و کاستی‌های سیاست جنایی تقنینی ایران به‌منظور حمایت کیفری از سرمایه‌گذاری خارجی	یوسفی، عطاشنه و شکرچی‌زاده (۱۴۰۰)	حقوق ماهوی
۳۳	سیاست جنایی ایران در برابر جرائم علیه منابع ملی زیست‌محیطی	علی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۱)	حقوق ماهوی
۳۴	نادیده‌انگاری بایسته‌های تقنینی در قوانین کیفری ایران در حوزه جرائم علیه امنیت	عقیق، صالحی و برخوردار (۱۴۰۱)	حقوق ماهوی
۳۵	رویکرد سیاسی جنایی تقنینی ایران نسبت به زنان زیان‌دیده	بیگزاده، سالارزائی و مختاری (۱۴۰۱)	حقوق شکلی
۳۶	آسیب‌شناسی سیاست جنایی ایران در قبال جرائم اقتصادی	دپدا، ابوالحسنی و فرهود (۱۴۰۱)	حقوق ماهوی
۳۷	نقد و بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در رویارویی با مجرمین حرفه‌ای	فجاوند، خسروشاهی و شاطری‌پور اصفهانی (۱۴۰۱)	حقوق شکلی
۳۸	سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد پیشگیری از بزه‌دیدگی محیط‌بانان	مویدی، وروایی و قاسمی (۱۴۰۱)	حقوق ماهوی
۳۹	تحولات سیاست جنایی تقنینی ایران در قلمرو مسئولیت کیفری نسبی نوجوانان	نقی‌زاده و همکاران (۱۴۰۱)	حقوق ماهوی
۴۰	تأملی در سیاست جنایی و تقنینی ایران در قبال تشهير متهمان با نگاهی بر فقه و اسناد بین‌المللی	پایدار فرد، نادری و امتحانی (۱۴۰۲)	حقوق شکلی
۴۱	سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری	خورشیدی اطهر (۱۴۰۲)	حقوق شکلی
۴۲	چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران در شروع به جرم	شیرانی و قلفی (۱۴۰۲)	حقوق ماهوی
۴۳	چالش‌های تقنینی حقوق کیفری ایران در مبتلایان به هرمافروdit	عرب بالاجینی، رضایی و حسینی (۱۴۰۲)	حقوق ماهوی
۴۴	تبیین سیاست جنایی تقنینی در قبال بزه‌دیدگی زنان با توجه به اسناد داخلی و بین‌المللی	کفایی‌فر و فلاحیان (۱۴۰۲)	حقوق شکلی

مأخذ: همان.

براساس جامعه آماری فوق، ۳۳ مورد از پژوهش‌های صورت گرفته به موانع و مشکلات سیاست جنایی تقنینی در حوزه حقوق ماهوی و ۱۱ مورد به مباحث مرتبط با حقوق شکلی پرداخته است؛ البته ممکن است در مواردی موضوع‌ها با یکدیگر هم‌پوشانی داشته باشد. این حجم از پژوهش‌های صورت گرفته در سال‌های ۱۳۹۲-۱۴۰۲ و به‌طور ویژه در عرصه حقوق ماهوی کیفری، نشان از ضعف قانونگذاری و عدم رعایت ضوابط تقنین در جرم‌انگاری جرائم و مجازات آنها دارد که این موضوع ضرورت بازبینی، اصلاح قوانین و جبران خلأهای قانونی را آشکار می‌کند. اما با توجه به نمونه آماری فوق، سیاست تقنینی ایران در حوزه قوانین شکلی و نحوه رسیدگی به جرائم، به نسبت از ضعف کمتری برخوردار است و جدول ۳ درصد حجم موضوعی مطالعات و جامعه آماری را ترسیم می‌کند.

جدول ۳. موضوع جامعه آماری

موضوع	فراوانی	درصد
مباحث ماهوی	۳۳	۷۵
مباحث شکلی	۱۱	۲۵
مجموع	۴۴	۱۰۰

مأخذ: همان.

۲. یافته‌های پژوهش

دستاورد بررسی جامعه آماری موضوع مورد بحث به‌صورت فراتحلیل کیفی و در بُعد محتوایی، نتایج عینی، گویا و ترکیبی را در حوزه چالش‌های موجود در راهبرد قانونگذاری نشان می‌دهد که ۲۰ مورد از آنها با وجه اشتراک گرفتن از جامعه مذکور به شکل زیر احصا می‌شود.

جدول ۴. فراوانی، درصد و حوزه موضوعی چالش‌های سیاست جنایی تقنینی

ردیف	متغیر وابسته (چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران)	فراوانی	درصد	حوزه موضوعی
۱	عدم تناسب جرم و مجازات	۱۶	۸/۲۹	قوانین ماهوی
۲	ابهام در الفاظ و مصطلحات و مفاهیم استعمال شده در قانون	۱۶	۸/۲۹	قوانین ماهوی
۳	بیان مصادیق جرم و ارائه تمثیل در جرم	۱۶	۸/۲۹	قوانین ماهوی
۴	عدم توجه به بسترهای اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی جامعه	۱۵	۷/۷۷	قوانین ماهوی و شکلی
۵	تقابل با حقوق و آزادی‌های شهروندان	۱۴	۷/۲۵	قوانین ماهوی و شکلی
۶	پراکندگی و تعارض قوانین	۱۳	۶/۷۳	قوانین ماهوی و شکلی
۷	عدم بهره‌گیری از ظرفیت جوامع مدنی	۱۲	۶/۲۱	قوانین شکلی
۸	نورم کیفری	۱۱	۵/۶۹	قوانین ماهوی
۹	مجازات سرکوبگرانه	۱۱	۵/۶۹	قوانین ماهوی
۱۰	رویکرد امنیت‌مدارانه	۱۱	۵/۶۹	قوانین شکلی
۱۱	عدم توجه به ویژگی افتراقی جرائم	۱۰	۵/۱۸	قوانین شکلی
۱۲	فقدان رویکرد پیشگیرانه	۱۰	۵/۱۸	قوانین ماهوی
۱۳	عدم جرم‌انگاری برخی از جرائم	۸	۴/۱۴	قوانین ماهوی
۱۴	عدم توجه به تجارب کشورها و رویکردهای بین‌الملل	۶	۳/۱۰	قوانین ماهوی و شکلی
۱۵	مراجع قانونگذاری متعدد	۶	۳/۱۰	قوانین ماهوی و شکلی
۱۶	مجازات احواله‌ای	۵	۲/۵۹	قوانین ماهوی
۱۷	عدم تأثیر در بازدارندگی	۴	۲/۰۷	قوانین ماهوی
۱۸	عدم همسویی با سیاست‌های قضایی و اجرایی	۳	۱/۵۵	قوانین ماهوی
۱۹	تمرکز بر عمل مجرمانه به‌جای شخصیت مجرم	۳	۱/۵۵	قوانین شکلی
۲۰	عدم بهره‌گیری از نخبگان	۳	۱/۵۵	قوانین ماهوی و شکلی

مأخذ: همان.

جدول فوق‌گویی فراوانی متغیرهای تأثیرگذار در عرصه سیاست‌گذاری قانونی است که براساس آنها درجه اهمیت مشکلات و چالش‌های موجود در این عرصه قابل‌ارزیابی و نتیجه‌گیری است. با توجه به فراوانی چالش‌های سیاست جنایی تقنینی در جامعه آماری موضوع پژوهش، نتایج زیر قابل استنتاج است:

۱. در بستر قوانین شکلی و ماهوی، چالش‌ها و موانعی وجود دارد که مانع از کارایی سیاست جنایی تقنینی مطلوب در عرصه سیاست‌گذاری ایران می‌شود. ۱۰ مورد از مصادیق چالش‌برانگیز به حوزه قوانین ماهوی، چهار مورد به حوزه قوانین شکلی و ۶ مورد به‌طور مشترک به دو حوزه اختصاص می‌یابد. بر این اساس چالش‌های سیاست

جنایی تقنینی در بخش قوانین ماهوی نسبت به قوانین شکلی فراوانی بیشتری دارد. ۲. در حوزه قوانین ماهوی «عدم تناسب میان جرم و مجازات»، «ابهام در به‌کارگیری مصطلحات و الفاظ»، «بیان مصادیق جرم و ارائه تمثیل در جرم» با فراوانی مشابه (۸/۲۹ درصد) به‌عنوان اساسی‌ترین چالش‌ها در اولویت قرار می‌گیرد و متغیرهایی با بیشترین اثر در موضوع پژوهش است. پس از آن «تورم کیفری» و «مجازات سرکوبگرانه» و سپس به‌ترتیب «فقدان رویکرد پیشگیرانه»، «جرم‌نگاری نکردن برخی جرائم»، «مجازات احاله‌ای»، «بازدارنده نبودن مجازات‌ها» و «همسو نبودن با سیاست‌های قضایی و اجرایی» به‌عنوان چالش‌های اساسی شناخته می‌شود. ۳. در حوزه قوانین شکلی به‌ترتیب «عدم توجه به ظرفیت جوامع مدنی» با ۶/۲۱ درصد «رویکرد امنیت‌گرایانه» با ۵/۶۹ درصد، «عدم توجه به ویژگی افتراقی جرائم» با ۵/۱۸ درصد و «تمرکز بر عمل مجرمانه به‌جای شخصیت مجرم» با ۱/۵۵ درصد از مهم‌ترین مشکلات در عرصه تقنین شناخته می‌شود.

۳. تحلیل یافته‌ها بر مبنای شاخصه‌های سیاست جنایی مطلوب

امروزه «ارزیابی آثار مقررات» در جریان اصلاح مدیریت بخش عمومی و شیوه‌های بهتر حکمرانی خوب^۱ در سیاست‌گذاری مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است و رویکرد آنها را از مسیر «قانونگذاری کمتر» به «قانونگذاری بهتر» تغییر جهت داده است (Kirkpatrick and Parker, 2008: 334). ارزیابی عبارت است از جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل نظام‌مند اطلاعات که اثربخشی، کارایی و مناسب بودن یک برنامه یا سیاست اتخاذ شده را مورد قضاوت قرار می‌دهد (Bredly and Connors, 2007: 6) و در مفهوم عام خود به مقایسه اهداف پیش‌بینی شده برای یک برنامه با نتایج حاصل از آن می‌پردازد (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۲۰-۱۱۹) و با بررسی راهبرد اتخاذ شده، نقش آن را در

۱. حکمرانی خوب در تعریف اتحادیه اروپا به مدیریت شفاف و پاسخگو منابع در هر کشور با هدف تضمین توسعه اقتصادی و اجتماعی عادلانه و پایدار است و شاخصه‌های مهم آن عبارتند از: مشارکت، قانون‌مندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، اجتماع‌محوری، عدالت‌محوری، کارآمدی، اثربخشی و پاسخگویی (Vansent and Minis, 2001: 124).

رسیدن به اهداف مذکور مورد بررسی قرار می‌دهد. ارزیابی با تکیه بر ویژگی‌های اساسی همچون خردمحوری، همکاری و تعاملات کنشگران عرصه سیاستگذاری، آگاهی محوری در انتخاب راه‌حل برتر، پویایی تحت تأثیر تغییرات محیطی و آینده‌محوری در دستیابی به اهداف تبیین شده (غلام‌پور آهنگری، ۱۳۹۲: ۲۳-۱۷) درصدد اصلاح و تغییر تصمیمات و تدابیر پیشین است. در این راستا با شیوه‌های مختلف همچون ارزیابی تئوری،^۱ فرایندی،^۲ نیازسنجی،^۳ تأثیرگذاری^۴ و کارایی^۵ (Bredly and Connors, 2007: 7) به سنجش نتایج و هم‌سویی آن با اهداف از پیش تعیین شده می‌پردازد و زمانی که ارزیابی نتایج با شکست مواجه شود، با ارزیابی فرایندی و سنجش آن طبق برنامه‌ریزی‌های انجام شده عوامل ناکارآمدی را مشخص می‌سازد (Weatherburn, 2009: 1). از این رو زمانی که شواهدی وجود نداشته باشد مبنی بر اینکه یک سیاست مبانی نظری علمی دارد یا ادله تجربی، نشان دهد که تغییر در تدابیر اتخاذ شده به پیامدها و نتایج بهتر در رسیدن به اهداف مذکور منجر می‌شود، تصمیم‌گیری در مورد حذف، اصلاح یا ادامه اجرای سیاست‌ها به‌درستی ضرورت می‌یابد (Mears, 2010: 44).

ارزیابی آثار سیاست‌های تقنینی با هدف بهبود کیفیت قانونگذاری، ایجاد شفافیت در پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری هرچه بیشتر، موجب افزایش مقبولیت سیاستگذاری‌ها و به‌تبع آن مشروعیت حاکمیت می‌شود. در این راستا ارزیابی سیاستگذاری‌های عمومی با توجه به مؤلفه‌هایی انجام می‌شود که عموماً در دو دسته معیارهای فنی و بودجه‌ای قرار می‌گیرد. در ارزیابی بودجه‌ای به منافع حاصل از سیاستگذاری‌ها در قبال هزینه‌ها و تخصیص منابع پرداخته می‌شود که تنها رویکرد اقتصادی دارد؛ اما ارزیابی فنی در مقیاسی گسترده‌تر، علاوه بر در نظر گرفتن آینده اجرای یک برنامه پاسخ‌دهی با مجموعه نتایج مورد نظر طراحان، معیارهایی را در برمی‌گیرد که امکان دسترسی به شناخت واقع‌بینانه‌تر

-
1. Assessment of Program Theory
 2. Assessment of Program Process
 3. Needs Assessment
 4. Impact Assessment
 5. Efficiency Assessment

از میزان کارایی برنامه پاسخ‌دهی را میسر می‌سازد (ایروانیان، ۱۳۹۲: ۳۶۰-۳۵۹).

ارزیابی یک سیاست جنایی مطلوب با میزان مطابقت سیاستگذاری موجود با شاخصه‌هایی چون مقبولیت، جامعیت، شفافیت، کارآمدی، عقلانیت، اولویت‌مداری، دانش‌محوری، اخلاق‌مداری و انسان‌مداری مورد سنجش قرار می‌گیرد که به‌عنوان سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری در اجرای بند «۱» اصل یکصد و دهم قانون اساسی در سال ۱۳۹۸ از سوی مقام رهبری نیز ابلاغ شده است. بر این اساس در ادامه، با تبیین هریک از شاخصه‌های مذکور، رابطه آنها و چالش‌های موجود در جامعه آماری فوق مورد بررسی، تحلیل و تفسیر قرار می‌گیرد، چراکه تجمیع موانع و چالش‌های سیاستگذاری در عرصه تقنین و ارزیابی آنها، دستیابی به ضرورت‌های سیاستگذاری و اتخاذ رویکرد حل مسئله را در مقام اجرا فراهم می‌سازد.

۱-۳. مقبولیت

تحقق یک سیاست جنایی مطلوب، مرهون پذیرش جامعه و مقبولیت یافتن در عرصه اجتماع است. مقبولیت در معنای مضیق خود یک ویژگی هنجاری است که در تصمیمات سیاسی وجود دارد و با توجه به گستردگی مفهوم تصمیمات سیاسی، در وضع قوانین یک جامعه نیز جایگاه می‌یابد (Fabienne, 2020: 372-373)، اما در مفهوم گسترده‌تر زمانی می‌توان از مقبولیت یک سیاست جنایی سخن گفت که سایر ضوابط اساسی تحقق سیاستگذاری مطلوب رعایت شده و اثربخش باشد. مقبولیت قانون در نظر اندیشمندان زمانی محقق می‌شود که مردم پیروی از آن را وظیفه تلقی کنند و خود را به اطاعت از آن متعهد دانند (Sadurski, 2006: 379) که این امر به میزان سازگاری آن با ارزش‌های اجتماعی، نهادینه‌سازی آنها در سطح تعاملات افراد با جامعه و درونی شدن آنها با ایجاد احساس تعهد و دلبستگی وابسته است (چلبی، ۱۳۹۸: ۶۴) و در این صورت پذیرش آن، به دو شکل عام و خاص نمود پیدا می‌کند. مقبولیت عام به پذیرش همگانی جامعه و مقبولیت خاص به پذیرش کنشگران قضایی (قربان‌پور، ساداتی و جمادی، ۱۴۰۱: ۱۴۰) در سیاستگذاری قضایی و اجرایی مرتبط

می‌شود، به نحوی که سیاست‌های تقنینی در دو شکل عام و خاص خود متروک واقع نشود. در حالی که عدم انتقال سیاست‌ها و تصمیمات کلان به رده‌های اجرایی و مختل شدن مسیر ارتباطی قانونگذاران و مجریان که از آن به «اختلال در رسانایی» تعبیر می‌شود (مرکز مالگیری، ۱۳۹۸: ۲۲۴-۲۲۳) از دیگر مشکلات سیاست جنایی تقنینی در بُعد تعاملی محسوب می‌شود و به هر میزان میان عملکرد کنشگران عرصه سیاستگذاری قضایی و اجرایی با اهداف ترسیم شده سیاستگذاران تقنینی مطابقت بیشتری وجود داشته باشد، به مراتب مقبولیت سیاست‌های جنایی نیز افزایش می‌یابد. با توجه به جامعه آماری مذکور، عدم مقبولیت در سیاست جنایی تقنینی، در عدم هم‌سویی سیاست تقنینی با سیاستگذاری‌های قضایی و اجرایی نمود یافته است.

جدول ۵. جایگاه شاخصه مقبولیت براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
مقبولیت	عدم هم‌سویی با سیاست‌های قضایی و اجرایی	۳	۱/۵۵	قوانین ماهوی

مأخذ: همان.

۲-۳. شفافیت

یکی از مؤلفه‌های اصلی سیاست جنایی مطلوب در عرصه تقنین، شفافیت در قانونگذاری از لحاظ شکلی، ماهوی و ساختاری است که در ساختار ارزیابی، به عقلانیت مفهومی تعبیر شده است (Bunge, 2007: 5). نصوص قانونی و مفاهیمی که در متون حقوقی به کار می‌رود، از جهت شکلی باید شفاف، واضح و بی‌ابهام باشد؛ چراکه پیچیده‌نویسی و استفاده از اصطلاحات مبهم، نامأنوس و مفاهیم نسبی با معانی مختلف، به کارگیری قیاس، تمثیل، مصداق و ترجمه تحت‌اللفظی متون فقهی یا قوانین برگرفته از سایر کشورها، بدون معادل‌سازی مناسب در شناسایی یک جرم، موجب ابهام در فهم معانی قانون می‌شود. از این‌رو توجه به قاعده کیفی بودن قوانین کیفی

در ارائه یک تعریف جامع و مانع از جرم، در اتخاذ واکنش متناسب بر آن اشاره دارد. در حالی که عدم توجه به شفاف‌سازی در شکل، ماهیت و ساختار تصویب قانون، توالی فاسد بسیار به همراه دارد و امنیت حقوقی را دچار خدشه می‌سازد. تفاسیر شخصی و متعدد قضات، عدم رعایت اصول مسلم حقوقی مانند اصل قانونی بودن جرم و مجازات، تفسیر موسع قوانین کیفری و تضییع حقوق مجنی‌علیه یا مرتکب در جریان دادرسی، از جمله آثار سوء ناشی از عدم شفافیت در وضع قانون است و حجم بالای آرای وحدت رویه موجود نیز گواهی دیگر بر وجود ابهام‌های شکلی و ماهوی در قانونگذاری ایران است. در این صورت پیش‌بینی رفتار مجرمانه غیرممکن شده و در نتیجه خود قانون به مثابه تهدیدی خواهد بود که اعتماد به قطعیت حقوق و ثبات جریان مدنی را کاهش می‌دهد (مؤذن‌زادگان و رهدارپور، ۱۳۹۷: ۱۹۷-۱۹۶). با توجه به جامعه آماری فوق، ابهام در اصطلاحات، تعریف مصداقی و تمثیلی در قانونگذاری، مجازات احاله‌ای و عدم جرم‌انگاری برخی جرائم، شاخصه شفافیت داشتن سیاست جنایی ایران را زیر سؤال می‌برد.

جدول ۶. جایگاه شاخصه شفافیت براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
شفافیت	ابهام در اصطلاحات	۱۶	۸/۲۹	قوانین ماهوی
	تعریف جرم به مصداق و استفاده از تمثیل در قانونگذاری	۱۶	۸/۲۹	قوانین ماهوی
	مجازات احاله‌ای	۵	۲/۵۹	قوانین ماهوی
	خلأ قانونی و عدم جرم‌انگاری برخی جرائم	۸	۴/۱۴	قوانین ماهوی
	مجموع	۴۵	۲۳/۳۱	قوانین ماهوی

مأخذ: همان.

۳-۳. جامعیت

جامعیت قانون در معنای عام مستلزم بهره‌گیری از یافته‌های روزآمد علمی و نظریات کارشناسی نخبگان، مشارکت دادن جوامع مدنی در جریان تصویب قانون، توجه به ساختارهای اجتماعی و فرهنگی جامعه و استفاده از تجارب سایر کشورها

و نهادهای بین‌المللی است؛ اما در تدابیر برگزیده کنشگران تقنینی در برخورد با پدیده مجرمانه به‌طور خاص، جامعیت به‌معنای اتخاذ تدابیر پیشگیرانه و کیفری با اولویت‌بخشی به پیشگیری وضعی یا اجتماعی از جرم است. البته در تعیین سیاست‌های کیفری نیز باید علاوه بر تدابیر کیفری، اقدام‌های تأمینی و تربیتی برای اصلاح مجرمان و بازپذیری آنها در جامعه اندیشیده شود. این رویکرد جامع در هر دو معنای عام و خاص، در سیاستگذاری تقنینی از اهمیت و ضرورت بسیار برخوردار است. در حالی که عدم توجه به بسترهای فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی، بهره نبردن از ظرفیت جوامع مدنی و نادیده گرفتن تجارب سایر کشورها و هنجارهای بین‌المللی جامعیت یک سیاست را دچار خدشه می‌سازد.

جدول ۷. جایگاه شاخصه جامعیت براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
جامعیت	عدم توجه به بسترهای فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی جامعه	۱۵	۷/۷۷	قوانین ماهوی و شکلی
	عدم بهره‌گیری از ظرفیت جوامع مدنی	۱۲	۶/۲۱	قوانین شکلی
	عدم توجه به تجارب سایر کشورها و رویکردهای بین‌المللی	۶	۳/۱۰	قوانین ماهوی و شکلی
	مجموع	۳۳	۱۷/۰۸	قوانین ماهوی و شکلی

مأخذ: همان.

۴-۳. انسجام

انسجام با رویکرد عقلانیت منطقی (Bunge, 2007: 5) به‌معنای هماهنگی و عدم تعارض و تضاد میان قوانین موجود، اعم از بالادستی و عادی است که تحقق آن مستلزم اعمال نگاهی عالمانه و موسع به مجموعه قوانین در دو بُعد درونی (ارتباط با مواد قانونی دیگر) و ساختاری (ارتباط با نظام حقوقی) است. در حالی که از جمله عوارض تورم کیفری و قانونگذاری گسترده، از بین رفتن انسجام درونی قوانین و عدم

تشخیص قانون صالح در مقام اجرا است. علاوه بر آن تورم کیفری، هزینه‌های مادی و معنوی جامعه را در ایجاد سازوکار مناسب اجرای قوانین و بدبینی جوامع بین‌الملل به همراه دارد. از این رو به‌هنگام وضع قوانین باید به اسناد و قوانین بالادستی توجه کرده که مبنای نوع سیاستگذاری را مشخص می‌کند و ارتباط میان قوانین در یک سطح را در نظر گرفت و جز در موارد ضرورت به قانونگذاری اقدام نکرد. زمانی این موضوع چالش بیشتری ایجاد می‌کند که به‌موجب قوانین، مراجع متعددی صلاحیت قانونگذاری را داشته باشد یا از احکام فقهی در صدور مجازات قانونی استفاده شود. براساس جامعه آماری پژوهش، شاخصه انسجام در سیاستگذاری تقنینی، تحت تأثیر تورم کیفری، پراکندگی و تعارض قوانین و تعدد مراجع قانونگذاری است.

جدول ۸. جایگاه شاخصه انسجام براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
انسجام	تورم کیفری	۱۱	۵/۶۹	قوانین ماهوی
	پراکندگی و تعارض قوانین	۱۳	۶/۷۳	قوانین ماهوی و شکلی
	تعدد مراجع قانونگذاری	۶	۳/۱۰	قوانین ماهوی و شکلی
	مجموع	۳۰	۱۵/۵۲	قوانین ماهوی و شکلی

مأخذ: همان.

۳-۵. کارآمدی

کارآمدی یک قانون به عملکرد متغیرهایی چون قابلیت اجرا، سودمندی، دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده و توزیع آثار مقررات به‌طور شفاف در بخش‌های مختلف جامعه وابسته است و همان‌طور که بیان شد با مقبولیت قوانین در جامعه رابطه مستقیم و دوسویه دارد. کارآمدی یک قانون در سیاست جنایی به میزان بازپذیری و اصلاح بزهکاران و منحرفان با به‌کارگیری ضمانت اجرای کیفری یا کنترل اجتماعی وابسته است (لازرژ، ۱۴۰۱: ۱۲۹) و این هدف واقع نمی‌شود، جز آنکه قانونگذار در تعیین مجازات به شرایط جامعه‌شناختی حاکم بر جامعه و برآورده ساختن انتظارات مردم اعم از مادی و معنوی نظر

داشته باشد (قربان پور، ساداتی و جمادی، ۱۴۰۱: ۱۴۰). عدم تأثیر قوانین وضع شده در بازدارندگی از جرائم یکی از موانع مهمی است که کارآمدی یک قانون را به چالش می کشد که نقش آن در جامعه آماری جدول زیر قابل ترسیم است.

جدول ۹. جایگاه شاخصه کارآمدی براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
کارآمدی	عدم تأثیر قوانین در بازدارندگی از جرم	۴	۲/۰۷	قوانین ماهوی

مأخذ: همان.

۳-۶. اولویت‌مداری

بزهکاری به‌عنوان یک پدیده اجتماعی نیازمند رویکردی کلان در اتخاذ سیاست‌های عمومی است که بخشی از آن در سیاست جنایی تقنینی بروز و ظهور می‌یابد. منظور از سطح تحلیل کلان در نظام سیاستگذاری، حوزه ساختارهای اجتماعی مانند آموزش و پرورش، فرهنگ، اقتصاد امنیت و سایر ساختارهای نهادین و بنیادین است (شیری، میرخلیلی و عزیزی، ۱۴۰۲: ۵۷) که اتخاذ تصمیم در آنها ابتدا از همه به اولویت‌سنجی با معیار فوریت و اهمیت نیاز دارد. اولویت‌سنجی در نوع سیاستگذاری جنایی در دو رویکرد کنشی و واکنشی جایگاه می‌یابد. در مرتبه نخست، رویکرد پیشگیرانه در برخورد با پدیده مجرمانه از اهمیت بیشتری برخوردار است و اهداف سیاست جنایی مؤثر در جامعه زمانی تحقق می‌یابد که تدابیر پیشگیرانه همواره در درجه نخست اهمیت و سیاستگذاری باشد، اما سیاست‌های واکنشی نیز به تبیین اولویت‌بخشی با توجه به نوع اقدام‌های اتخاذ شده نیاز دارد. نخستین تلاش قدرت عمومی در سیاستگذاری با پدیده مجرمانه، برخورد با جرائمی است که به فراخور ارزش‌های اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی جامعه، شدت و اهمیت بیشتری دارد و رابطه میان میزان ارزش‌گذاری قواعد اجتماعی در بستر جامعه و واکنش سخت‌تر در صورت نادیده گرفته شدن آنها، در سیاست تقنینی

جامعه تأثیرگذار است. در نظام کیفری کشور ایران نیز که ملهم از احکام اسلامی است شارع مقدس حفظ مهم‌ترین ارزش‌های جامعه اسلامی را تحت عنوان ضروریات خمس یعنی حفظ دین، نفس، نسل، عقل و مال با ضمانت اجرای کیفری توأم ساخته است (اردبیلی، ۱۴۰۱، ج ۱: ۴۶-۴۷). با این وجود نوع واکنش کیفری نیز به تناسب شخصیت مرتکب باید به نحوی تعیین شود که زمینه شرم‌سازی بازپذیرنده وی را در جامعه فراهم سازد. در حالی که اولویت قرار ندادن رویکردهای پیشگیرانه در سیاست‌های تقنینی، یکی از موانع مهم در کارآمدی و مقبولیت یک سیاست جنایی محسوب می‌شود.

جدول ۱۰. جایگاه شاخصه اولویت‌مداری براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
اولویت‌مداری	فقدان رویکردهای پیشگیرانه	۱۰	۵/۱۸	قوانین ماهوی

مأخذ: همان.

۳-۷. دانش محوری

علمی‌سازی حقوق کیفری، یکی از جریان‌های حاکم بر حقوق کیفری است که با تبیین نظریات دانشمندان علوم تجربی در مکتب تحقیقی آغاز شده و در حال حاضر گستره آن به تمام یافته‌های تجربی علوم مرتبط با حقوق توسعه یافته است. افزایش دسترسی به تجربیات علمی در قانونگذاری یک راهبرد مهم کیفی است که این مهم با گروه کارشناسی حرفه‌ای متشکل از کارشناسان و عمل‌ورزان محوری نظام حقوقی، متخصصان عام حقوقی محقق خواهد شد. از این رو دانش محوری در عرصه قانونگذاری، با به کارگیری افراد متخصص و واجد صلاحیت علمی منوط می‌شود (نوربها، ۱۳۷۸: ۱۲۴) که در تهیه پیش‌نویس و سپس تصویب قانون تأثیرگذارند. همچنین بهره‌گیری از یافته‌های علوم دیگر همچون جرم‌شناسی، روان‌شناسی کیفری و جامعه‌شناسی کیفری و کیفرشناسی در افتراقی و تخصصی کردن برخورد با جرائم و انحرافات، نوعی اتخاذ رویکرد علمی است. بر این اساس عدم توجه به

ویژگی افتراقی جرائم، تمرکز بر عمل مجرمانه به جای شخصیت مجرم و استفاده نکردن از دانش نخبگان در این عرصه، دانش محوری یک سیاست جنایی را زیر سؤال می‌برد.

جدول ۱۱. جایگاه شاخصه دانش محوری براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش‌تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
دانش محوری	عدم توجه به ویژگی افتراقی جرم	۱۰	۵/۶۹	قوانین شکلی
	تمرکز بر عمل مجرمانه به جای شخصیت مجرم	۳	۱/۵۵	قوانین شکلی
	عدم بهره‌گیری از نخبگان	۳	۱/۵۵	قوانین ماهوی و شکلی
	مجموع	۱۶	۸/۲۸	قوانین ماهوی و شکلی

مأخذ: همان.

۸-۳. اخلاق‌مداری و انسان‌مداری

حقوق کیفری در هر جامعه‌ای مظهر ارزش‌های اخلاقی مورد توجه آن جامعه است، زیرا ارزش‌هایی که جنبه اجتماعی دارد و نقض آنها به زیان دیگران یا نادیده گرفتن مصالح عمومی منجر می‌شود، در مقررات کیفری انعکاس می‌یابد و تحت عنوان «قانون برتر» (فناپی و نوجوان، ۱۳۹۸: ۲۷۳) مورد حمایت سیاستگذاران در عرصه تقنین قرار می‌گیرد. از طرفی تدوین قانون نیز به رعایت شرایط و ضوابط اخلاقی حاکم بر آن منوط است. سنجش اخلاق در قانون به معنای پرسش از منصفانه بودن، عادلانه بودن و سازگاری با اصول ارزش‌های انسانی است (فرامرزی قراملکی، ۱۳۹۳: ۲۴۸) که مقتضای آن، صراحت در تقریر مقررات قانونی، حفظ کرامت انسانی، مغایرت نداشتن با حقوق فطری و طبیعی و عدم تعرض به حقوق و آزادی‌های شهروندان است. در حالی که محدود شدن آزادی افراد جامعه امری کاملاً استثنایی بوده و به صراحت قانون اساسی (اصل نهم) آزادی‌های مشروع را به هیچ وجه نمی‌توان از افراد جامعه سلب کرد، مگر آنکه محدودسازی برای حفظ مصالح جامعه و تضمین حقوق افراد انجام گیرد. با این وجود رویکردهای امنیت‌گرایی که سیاستگذاران عرصه تقنین در سال‌های اخیر اتخاذ

کرده‌اند، هرچند در جرائم محدود و منتسب به مصالح اقتصادی و امنیتی جامعه است، بسیاری از حقوق و آزادی‌های فردی را نقض و اخلاق را نیز زیرپا می‌گذارد. از این رو این محدودیت‌ها ولو در چارچوب قانون باید به‌طور مشخص و صریح تبیین شود تا هزینه‌های تحمیلی بر جامعه کاهش یابد. هزینه‌های متصور بر جرم‌انگاری و وضع قانون تنها به ایجاد هزینه‌های مادی، ایجاد ساختار و سازوکار مناسب اجرای قانون محدود نمی‌شود؛ بلکه ممکن است اتخاذ یک سیاست در جامعه هزینه‌های معنوی نیز به همراه داشته باشد؛ چراکه عقلانیت جهانی، ارتقای کارآمدی نظام سیاستگذاری جنایی را در عدم تعارض سیاست‌های تدوینی با هنجارهای معینی می‌داند که در اجماع بین‌المللی به قاعده و عرف جهانی تبدیل شده است که از جمله این قواعد، رعایت کرامت انسانی و اخلاق‌مداری در فرایند برخورد با یک پدیده مجرمانه اعم از جرم و انحراف است.

یکی از اصول اساسی تعیین مجازات‌ها که زیرمجموعه اصول اخلاقی و انسانی قرار می‌گیرد، اصل تناسب جرم و مجازات با یکدیگر است. هم‌سویی این اصل با برخی اهداف مجازات یعنی اجرای عدالت و انصاف در جامعه و بازدارندگی و اصلاح مجرمان، مقتضی آن است که مجازات نامتناسب با جرم اعم از اینکه بیش از مراتب جرم یا کمتر از آن باشد، خلاف شأن و کرامت انسانی و عدالت محسوب شود. بنابراین عدم تناسب جرم و مجازات، اعمال مجازات سرکوبگرانه و اتخاذ رویکردهای امنیت‌گرایانه در قبال جرائم، حقوق و آزادی‌های افراد را نادیده گرفته و اخلاق‌مداری و انسان‌مداری را با چالش مواجه می‌سازد.

جدول ۱۲. جایگاه شاخصه اخلاق‌مداری و انسان‌مداری براساس فراوانی چالش‌های مرتبط در جامعه آماری

شاخصه ارزیابی	چالش تقنینی	فراوانی	درصد	حوزه مرتبط
اخلاق‌مداری و انسان‌مداری	عدم تناسب جرم با مجازات	۱۶	۸/۲۹	قوانین ماهوی
	مجازات‌های سرکوبگرانه	۱۱	۵/۶۹	قوانین ماهوی
	اتخاذ رویکرد امنیت‌مدارانه	۱۱	۵/۶۹	قوانین شکلی
	تقابل با حقوق و آزادی‌های افراد	۱۴	۷/۲۵	قوانین ماهوی و شکلی
	مجموع	۵۲	۲۶/۹۲	قوانین ماهوی و شکلی

مأخذ: همان.

۹-۳. عقلانیت

عقلانیت به معنای برخورداری یک امر از قابلیت استدلال‌پذیری و توجیه منطقی، صرف‌نظر از منشأ و مبنای طرح استدلال است (تقی‌زاده، نوبهار و غلامی دون، ۱۳۹۸: ۳۵۶). این نوع از عقلانیت در عرصه سیاست‌گذاری به معنای جهت‌گیری شناختی با بهره‌گیری از یافته‌های علمی و میراث دانش بشری است که از آن به عقلانیت وجودشناختی^۱ (Bunge, 2007: 5) تعبیر می‌شود. در مفهوم خاص عقلانیت، تحلیل هزینه-فایده، فراگیرترین و منسجم‌ترین شکل ارزیابی آثار قانونگذاری است و بهترین اطلاعات مبنایی را برای اتخاذ سیاست‌های صحیح ارائه می‌دهد. بر این اساس ارزیابی آثار آن باید به چارچوبی تبدیل شود که با بررسی تناسب میان هزینه‌ها و فایده‌ها در جهت تحقق اهداف متعدد سیاست عمومی، فایده‌ها به حداکثر رسانده شود (Jacobs, 2007: 35). با این وجود در مفهوم گسترده به‌کارگیری عقلانیت در نوع سیاست‌گذاری، به هر نوع انتخاب برپایه اندیشه و خرد گفته می‌شود که به‌صورت ترکیبی به ابعاد اقتصادی، سیاسی، قانونی و حرفه‌ای نظر دارد (Snellen, 2002: 326).

قواعد الزام‌آور زمانی عاقلانه تلقی می‌شود که با معیارهای مندرج در قانون اساسی، راهبردهای مصوب پیشین و اصول ثابت حقوقی منطبق و ایجادکننده امنیت حقوقی باشد. از این رو انتخاب مناسب‌ترین، کوتاه‌ترین و کم‌هزینه‌ترین مسیر برای برخورد با پدیده مجرمانه، به‌عنوان راهبرد عقلانی در سیاست جنایی تقنینی جایگاه مهمی دارد و اصلاح، تغییر و حذف سیاست‌های تقنینی پیشین بر مبنای یافته‌های تجربی و علمی، نوعی ارزیابی بر مبنای عقلانیت محسوب می‌شود (تقی‌زاده، نوبهار و غلامی دون، ۱۳۹۸: ۳۵۸). هر چند برخی نویسندگان محور اهداف سیاست جنایی را بر نظریات هزینه-فایده و به حداقل رساندن هزینه‌های اجتماعی و کنترل ناکافی جرم معطوف کرده‌اند (آروما، ۱۳۹۸: ۱۹)، اما یک سیاست جنایی مطلوب با رویکرد ایدئولوژیک خود ممکن است اهداف متفاوتی را دنبال کند. متأسفانه در جامعه آماری فوق، این شاخصه اساسی، مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته است و این خود گویای اشراف نداشتن پژوهشگران این حوزه بر یک سیاست

جنایی مطلوب و شاخصه‌های اساسی در ارزیابی آن به‌شمار می‌رود. با توجه به موانع موجود در جامعه آماری پژوهش و تطبیق آنها با شاخصه‌های یک سیاست جنایی مطلوب، اولویت سیاستگذاران در تجدیدنظر سیاست‌های اساسی به شرح جدول است.

جدول ۱۳. رتبه‌بندی چالش‌ها براساس شاخصه‌های ارزیابی

رتبه	شاخصه ارزیابی	چالش‌های مرتبط با مجموع فراوانی	مجموع (درصد)
اول	اخلاق‌مداری و انسان‌مداری	۱. عدم تناسب جرم با مجازات (۸/۲۹ درصد) ۲. مجازات‌های سرکوبگرانه (۵/۶۹ درصد) ۳. اتخاذ رویکرد امنیت‌مدارانه (۵/۶۹ درصد) ۴. تقابل با حقوق و آزادی‌های افراد (۷/۲۵ درصد)	۲۶/۹۲
دوم	شفافیت	۱. ابهام در اصطلاحات (۸/۲۹ درصد) ۲. تعریف جرم به مصداق و استفاده از تمثیل در قانونگذاری (۸/۲۹ درصد) ۳. مجازات‌احاله‌ای (۲/۵۹ درصد) ۴. خلأ قانونی (۴/۱۴ درصد)	۲۳/۳۱
سوم	جامعیت	۱. عدم توجه به بسترهای فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی جامعه (۷/۷۷ درصد) ۲. عدم بهره‌گیری از ظرفیت جوامع مدنی (۶/۲۱ درصد) ۳. عدم توجه به تجارب سایر کشورها و رویکردهای بین‌المللی (۳/۱۰ درصد)	۱۷/۰۸
چهارم	انسجام	۱. تورم کیفی (۵/۶۹ درصد) ۲. پراکندگی و تعارض قوانین (۶/۷۳ درصد) ۳. تعدد مراجع قانونگذاری (۳/۱۰ درصد)	۱۵/۵۲
پنجم	دانش‌محوری	۱. عدم توجه به ویژگی افتراقی جرم (۵/۱۸ درصد) ۲. تمرکز بر عمل مجرمانه به‌جای شخصیت مجرم (۱/۵۵ درصد) ۳. عدم بهره‌گیری از نخبگان (۱/۵۵ درصد)	۸/۲۸
ششم	اولویت‌مداری	فقدان رویکردهای پیشگیرانه (۵/۱۸ درصد)	۵/۱۸
هفتم	کارآمدی	عدم تأثیر قوانین در بازدارندگی از جرم (۲/۰۷ درصد)	۲/۰۷
هشتم	مقبولیت	عدم همسویی با سیاست‌های قضایی و اجرایی (۱/۵۵ درصد)	۱/۵۵
نهم	عقلانیت	---	۰

مأخذ: همان.

براساس جامعه آماری پژوهش، فراوانی چالش‌ها در حوزه قوانین شکلی و ماهوی و تطبیق موضوع‌های چالش‌های مذکور با شاخصه‌های مطلوب سیاست جنایی نتایج زیر قابل ترسیم است:

۱. عدم اتخاذ رویکرد اخلاق‌مداری، انسان‌مداری، شفافیت، جامعیت و انسجام به‌ترتیب با دریافت بیش از ۸۴/۳۸ درصد از مهم‌ترین چالش‌های سیاست جنایی تقنینی به‌شمار می‌رود.

۲. «اخلاق‌مداری و انسان‌مداری» به‌عنوان یکی از شاخصه‌های اساسی سیاست جنایی مطلوب شناخته می‌شود که به‌دلیل فراوانی بیشتر متغیرهای عدم تناسب میان جرم و مجازات، اتخاذ مجازات سرکوبگرانه و رویکردهای امنیت‌گرا در تقابل با حقوق و آزادی‌های فردی با ۲۶/۹۲ درصد، به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه رعایت نشده در وضع قوانین جای می‌گیرد.

۳. «عدم شفافیت» در شکل، ساختار و ماهیت قوانین وضع شده با ۲۳/۳۱ درصد، به‌دلیل وجود ابهام در الفاظ، تعریف جرم به مصداق، به‌کارگیری تمثیل در تعریف جرائم، مجازات‌احاله‌ای و خلأ قانونی به‌عنوان دومین چالش اساسی در سیاست تقنینی شناخته می‌شود.

۴. در رتبه سوم عدم توجه به بسترهای اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی و نادیده گرفتن جوامع مدنی و تجارب سایر کشورها و رویکردهای بین‌المللی در وضع قوانین با ۱۷/۰۸ درصد به «عدم جامعیت» سیاستگذاری در عرصه تقنین منجر می‌شود.

۵. تورم کیفی، پراکندگی و تعدد قوانین با وجود مراجع قانونگذاری متعدد، مشکل «عدم انسجام» قوانین را با ۱۵/۵۲ درصد به همراه دارد.

۶. سایر موانع یعنی عدم لحاظ «دانش‌محوری، اولویت‌مداری و کارآمدی و مقبولیت» به‌نحو خاص در درجات بعدی اهمیت قرار می‌گیرد.

۷. عقلانیت به‌دلیل عدم اشراف پژوهشگران بر شاخصه‌های اساسی سیاست جنایی، در جامعه آماری پژوهش مغفول واقع شده است.

۴. راهکار حل مسئله براساس اولویت‌بندی چالش‌ها

پس از تبیین مهم‌ترین چالش‌های سیاست‌گذاری در عرصه تقنین، اولویت‌بندی سیاستگذاران در بازنگری و اصلاح راهبردهای اتخاذ شده نیز باید براساس میزان اهمیت آنها صورت گیرد و براین اساس پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. با توجه به اینکه متغیر «عدم تناسب میان جرم و مجازات»، بالاترین تأثیر را در جامعه آماری مورد پژوهش به خود اختصاص داده است، باید به‌عنوان اولویت نخستین سیاستگذاران مدنظر قرار گیرد. اگرچه با توجه به اختلاف دیدگاه در فلسفه مجازات و عدم امکان تجمیع چهار هدف اساسی از مجازات یعنی سزادهی، ارعاب، اصلاح و ناتوان‌سازی (حاجی‌ده‌آبادی و سلیمی، ۱۳۹۸: ۱۰۳) تشخیص تناسب میان جرم و مجازات را دشوار می‌کند؛ اما ملاک‌هایی همچون تعیین اهداف وضع قانون در مقدمات آن، توجه به عنصر روانی مرتکب، اهمیت ارزش‌های اجتماعی نقض شده به فراخور منافع حاصل شده برای مرتکب و زیان‌های وارد شده بر مجنی‌علیه و تطبیق و مقایسه آنها با ویژگی‌های اصلی هر جرم، می‌تواند راهکار نسبتاً منطقی در اختیار کنشگران عرصه تقنین قرار دهد. بنابراین هرچند ایجاد یک رابطه معقول و ثابت میان جرم و مجازات به‌دلیل عدم معیار یکسان در آن دو، دشوار است؛ اما سیاستگذاران موظفند با مدنظر قرار دادن معیارهای فوق تلاش خود را بر وضع مجازات قانونی متناسب با جرم به‌کار گیرند و از این طریق مانع تفسیرهای گوناگون قضات در تعیین مجازات شوند. ازاین‌رو صرف درجه‌بندی مجازات‌ها در تعیین تناسب جرم با مجازات کافی به‌نظر نمی‌رسد.

۲. با توجه به اولویت‌بندی چالش‌های مذکور، برای «شفاف‌سازی» نوع راهبردهای اتخاذ شده، ایجاد شورای تدوین قوانین که با بهره‌گیری از اصول مطلوب قانون‌نویسی، مراد سیاستگذاران را در اتخاذ تصمیماتشان یاری می‌رساند و مفاهیم مورد نظر ایشان را با رعایت شیوه‌های قانون‌نویسی در قالب پیش‌نویس تهیه و جهت تأیید در اختیار آنها قرار می‌دهد، یکی از راهکارهای برون‌رفت از چالش‌های موجود به‌خصوص در بحث ابهام‌های قانونی است. در این راستا ایجاد رشته‌های تحصیلی قانون‌نویسی نیز

در گرایش حقوق و تربیت نیروهای متخصص دانشگاهی در این حوزه راهگشا خواهد بود که به‌تازگی این رویکرد در برخی دانشگاه‌های برتر کشور مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر آن ایجاد گروه‌های نظارت و ارزیابی قانون در مرحله تهیه پیش‌نویس (Steele, 2023:14) پیش از ارائه به نهاد نظارتی شورای نگهبان، جهت مرور و بررسی چندباره قوانین و تطبیق آنها با اصول مسلم حقوقی و قوانین دیگر باعث افزایش کیفیت پیش‌نویس قانون خواهد شد.

۳. برای رسیدن به «جامعیت» به‌عنوان اولویت سوم در سیاست‌های برگزیده تقنینی، ایجاد بسترهای لازم در استفاده از نظریات تفصیلی و علمی نخبگان مرتبط با حوزه قانونگذاری و مشارکت‌دهی جوامع مدنی و نهادهای قانونی ذی‌نفع در ابتکار تقنینی یا استماع‌ات عمومی (پروین و سیفی، ۱۴۰۲: ۵۶ و ۶۴) از ضروریات به‌شمار می‌رود، زیرا مشورت به‌عنوان یک عضو مشروعیت‌بخش به سیاست عمومی، سبب ایجاد مقبولیت و کارآمدی تصمیمات اتخاذ شده در جریان سیاستگذاری می‌شود (Steele, 2023: 11). به این معنا که سیاست‌های متناسب‌تر با نیازهای واقعی شهروندان وضع می‌شود تا درجه بالاتری از حمایت عمومی را به همراه داشته باشد (Yang and Calhahan, 2005: 198). همچنین ارتقای سطح فرهنگ عمومی با آموزش مردم برای مشارکت‌دهی آنان در نحوه تصویب قانون، پیشنهاد، ارزیابی، ایجاد اصلاحات و تغییرات لازم در آن از موضوع‌های حائز اهمیت است که ایجاد سازوکار مناسب آن از طریق آموزش، رسانه و جوامع مدنی امکان‌پذیر است. در این راستا بهره‌گیری از دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های سراسر کشور جهت علمی‌سازی قوانین و بهره‌گیری از رسانه و انجمن‌های رایانه‌ای برای ایجاد زیرساخت‌های ارسال و دریافت اطلاعات از سوی شهروندان و ارائه پیشنهاد درباره لوایح قانونی امکان‌پذیر است.

۴. نیازسنجی تقنینی پیش از هر اقدام دیگری در عرصه سیاستگذاری و ایجاد انسجام و عدم پراکندگی در وضع قوانین دارای اهمیت است؛ چراکه در برخورد با یک چالش و مسئله در سطح عمومی، همواره سیاستگذاری‌ها به تدوین قانون ختم نمی‌شود و چه‌بسا بتوان از تدابیر جایگزینی به فراخور موضوع مسئله (فرهنگی،

اجتماعی و اقتصادی) به‌عنوان راه‌حل برتر استفاده کرد، هرچند در ظاهر هزینه‌های مادی آن نسبت به تدوین قوانین بیشتر باشد، زیرا وضع قوانین بدون ضرورت به‌مراتب آثار سوء بیشتری به همراه دارد و ممکن است موجب از بین رفتن یا لوٹ شدن ارزش‌ها، بی‌اعتمادی مردم به قانون و خدشه‌دار شدن وجهه حاکمیت در سطح بین‌الملل شود. پس از آن اولویت‌سنجی ملاک دیگری است که براساس آن در اتخاذ سیاست تقنینی، مشکلات و مسائلی از جامعه در اولویت قرار می‌گیرد که با توجه به ابعاد مختلف آن از اهمیت بیشتری برخوردار باشد. بنابراین در تبیین اولویت‌ها باید با نگاهی جامع، کل‌نگر و با بهره‌گیری از مشارکت کنشگران عرصه سیاست‌گذاری، ارزیابی‌های از پیش انجام شده و مشارکت جوامع مدنی به اتخاذ سیاست مراتبی روی آورد. همچنین برای برون‌رفت از مشکل عدم انسجام قوانین، پیش‌نویس قانون باید پیش از ارسال برای تصویب، سایر کنشگران عرصه سیاست جنایی همچون قوای مجریه و قضائیه مورد بررسی قرار دهند و با اتخاذ تصمیمات هماهنگ وارد عرصه سیاست جنایی شود، زیرا عدم توجه به اتخاذ رویکردهای همسان به‌دلیل اختیارات مراجع متعدد قانونگذاری و وجود قوانین پراکنده، درنهایت به تعارض و تضاد و عدم انسجام قانون منجر خواهد شد. بنابراین ساختار قانون‌نویسی هماهنگ (حبیب‌نژاد و عامری، ۱۳۹۹: ۲۴۸) که بر اجماع سیاست‌گذاری‌های مشترک کنشگران قانونی، قضایی و اجرایی تکیه دارد، باید در سیاست جنایی تقنینی نیز لحاظ شود که رهیافت آن در پرتو تعاملات پیوسته و همکاری‌های نهادهای صالح به قانونگذاری در تدوین یک قانون، با نظم و انسجام درونی است.

در این راستا الزام به اخذ نظر از قوه قضائیه در مرحله تدوین پیش‌نویس قانون، تدوین پیوست تقنینی از سوی قوه قضائیه برای قوانین کیفری مهم و تدوین سند سیاست جنایی با همکاری قوای سه‌گانه به‌عنوان سند پشتیبان پیش‌نویس‌های تقنینی راهگشا خواهد بود (حاجی‌ده‌آبادی، صالحی و رجبی، ۱۴۰۲: ۲۶-۲۴). البته باید در نظر داشت پس از تهیه پیش‌نویس و تصویب قانون، وظیفه سیاست‌گذاران تقنینی به پایان نمی‌رسد (Steele, 2023: 26) و با نظارت صحیح بر قانونگذاری ادامه می‌یابد.

از این رو در این گام سیاستگذاران باید نتیجه‌بخشی سیاست‌ها و میزان دستیابی به اهداف و همچنین اثربخشی آنها و میزان اطاعت از قانون را چه به‌طور خاص (توسط کنشگران قضایی و اجرایی) و چه به‌طور عام (عموم جامعه) مورد ارزیابی قرار دهند و در این راه می‌توانند از نظرسنجی‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی نیز بهره‌گیرند.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سیاست جنایی ایران در بُعد تقنینی با چالش‌ها و موانع بسیاری روبه‌رو است که مانع از اجرای عدالت، سیاستگذاری کارآمد و حکمرانی خوب در جامعه می‌شود. اتخاذ رویکرد فراتحلیل کیفی با ایجاد جامعه آماری در این حوزه مشخص می‌سازد که چالش‌های موجود در عرصه قوانین کیفری ماهوی از فراوانی بیشتری نسبت به حوزه قوانین شکلی برخوردار است و عمده این مشکلات نیز به «عدم رعایت اصول قانون‌نویسی در ساختار و ماهیت وضع قوانین مرتبط با جرائم و مجازات‌ها»، «وجود مراجع قانونگذاری موازی یا متعدد» و «نادیده گرفتن نظریات تخصصی کارشناسان و تجارب مایوس‌کننده قبلی» باز می‌گردد. در حالی که در حوزه قوانین شکلی و اصول دادرسی، «تعرض به حقوق و آزادی اشخاص اعم از متهمان و بزه‌دیدگان» و «پیامدهای مطلوب یا غیرمطلوب افتراقی‌سازی جرائم» در شیوه رسیدگی به آنها از مهم‌ترین چالش‌های تقنینی محسوب می‌شود. البته میزان تأثیرگذاری هر یک از متغیرهای مذکور با در نظر گرفتن جامعه آماری مورد پژوهش متفاوت است و این تفاوت، خود معیاری برای در اولویت قرار گرفتن سیاست‌های اصلاحی است؛ چراکه مشکلات موجود برخی از مؤلفه‌های اساسی سیاست جنایی مطلوب همچون اخلاق‌مداری، انسان‌مداری، جامعیت، شفافیت و انسجام را بیش از سایرین دچار خدشه می‌سازد؛ اگرچه شاخصه اساسی چون عقلانیت نیز اساساً مورد توجه جامعه آماری فوق‌تر قرار نگرفته است که نشان از ضعف تبیین یک سیاست جنایی مطلوب در پژوهش‌های موجود دارد. البته باید در نظر داشت که ارزیابی یک‌سویه چالش‌های موجود در سیاست جنایی هر چند ضرورت دارد؛ اما در تبیین موانع موجود در سیاست

جنایی ایران ناکافی به نظر می‌رسد. بنابراین ارزیابی قوانین تصویب شده زمانی کارایی و نتیجه لازم را به دست می‌آورد که در سطحی کلان و در ارتباط متقابل با سیاست جنایی قضایی و اجرایی مورد نظر قرار گیرد که این امر نیازمند بررسی مجزای هر یک از ابعاد سیاست جنایی و جمع‌بندی پژوهش‌های انجام شده است.

منابع و مأخذ

۱. آروما، کائوکو (۱۳۹۸). سیاست جنایی مسئول در جرم و سیاست جنایی مبانی و مسئولیت‌ها، ترجمه غلامرضا محمد نسل، تهران، انتشارات دادگستر.
۲. اردبیلی، محمدعلی (۱۴۰۱). حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ هفتادویک، تهران، انتشارات میزان.
۳. اسدی، محمد و اکبر وروایی (۱۳۹۷). «سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص تروریسم علیه انرژی»، مطالعات حقوق انرژی، ۴ (۲).
۴. اکبرزاده، فرشید، احمد حاجی‌ده‌آبادی، محمدابراهیم شمس ناتری و سیدمحمود میرخلیلی (۱۳۹۹). «تحلیل عوامل عدم انسجام سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم علیه محیط زیست دریایی»، تحقیقات حقوقی آزاد، ۱۳ (۴۹).
۵. اکبری، عباسعلی و سالار صادقی (۱۳۹۹). «ارزیابی سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در پیشگیری کیفری از جرائم مواد مخدر با تأکید بر مجازات اعدام»، رهیافت پیشگیری از جرم، ۳ (۴).
۶. الحسینی، سیدعلی‌حسین، سعید حکیمی‌ها و سیدعلی جبار گلباغی (۱۳۹۹). «چالش‌های سیاست جنایی - تقنینی ایران در مقابله با جرائم مخل نظام اقتصادی کشور با تأکید بر آموزه‌های فقهی اسلام»، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳ (۴).
۷. الوانی، سیدمهدی و فتاح شریفزاده (۱۳۹۶). فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی، چاپ دوازدهم، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۸. ایروانیان، امیر (۱۳۹۲). نظریه عمومی سیاست‌گذاری جنایی، تهران، انتشارات شهر دانش.
۹. بیگزاده، زهرا، حمزه امیرسالارزائی و نادر مختاری (۱۴۰۱). «رویکرد سیاسی جنایی تقنینی ایران نسبت به زنان زبان‌دیده»، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۵ (۱۱).
۱۰. پایدار فرد، علی، جواد نادری و احمدرضا امتحانی (۱۴۰۲). «تأملی در سیاست جنایی و تقنینی ایران در قبال تشهیر متهمان با نگاهی بر فقه و اسناد بین‌المللی»، تمدن حقوقی، ۶ (۱۴).
۱۱. پروین، خیراله و محمدمهدی سیفی (۱۴۰۲). «اصل شفافیت در فرایند قانونگذاری جمهوری اسلامی ایران و جمهوری فدرال آلمان»، دانش حقوق عمومی، ۱۲ (۴۱).
۱۲. ترکی، غلامعباس، هوشنگ شامبیانی و محسن رهامی (۱۳۹۸). «بررسی فقهی حقوقی فساد مالی در آینه سیاست جنایی تقنینی ایران»، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، ۱۱ (۲۰).
۱۳. ترنر، مارک و دیوید هیوم (۱۳۸۴). حکومت‌داری، مدیریت و توسعه: چگونه دولت کارآمد داشته باشیم، ترجمه عباس منوریان، چاپ دوم، تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
۱۴. تقوی، سیدعباس، صادق سلیمی و علیرضا جمشیدی (۱۳۹۸). «سیاست جنایی تقنینی ایران در رابطه

- با نقش پلیس در کشف جرائم اقتصادی»، پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۴ (۳).
۱۵. تقی‌زاده، مریم، رحیم نوبهار و حسین غلامی دون (۱۳۹۸). «مبانی ارزیابی سیاست جنایی»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴۹ (۲).
۱۶. جاویدی، احمد، سیدمحمود مجیدی و محمدجواد باقی‌زاده (۱۳۹۹). «نارسایی‌های سیاست کیفری ایران در قبال قتل مه‌دورالدم و ضرورت‌های تقنینی آینده»، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳ (۲).
۱۷. جعفری، امین و علی مولایی (۱۳۹۷). «سیاست جنایی تقنینی - قضایی ایران در قبال جرائم جنسی علیه کودکان در پرتو اسناد بین‌المللی»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴۸ (۲).
۱۸. جلالی، محمدرضا و سیدمحمود میرخلیلی (۱۳۹۷). «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم با انگیزه دینی»، فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۱۱ (۱).
۱۹. چگینی، مهدی و سعید سیاه‌بیدی (۱۳۹۸). «تأملی بر رویکرد مقنن نسبت به اخلاق در نظام اقتصادی کشور و تقابل با حقوق اساسی شهروندان»، پژوهشنامه حقوق بشر، ش ۱۵.
۲۰. چلپی، آزاده (۱۳۹۸). فساد و مقبولیت قانون؛ از منظر جامعه‌شناسی حقوق، تهران، نشر نی.
۲۱. حاجی ده‌آبادی، محمدعلی و احسان سلیمی (۱۳۹۸). «مبانی، اصول و سازوکارهای اجرایی مدل کیفرگذاری هدفمند»، پژوهش حقوق کیفری، ۸ (۲۹).
۲۲. حاجی ده‌آبادی، محمدعلی، محمدخلیل صالحی و محمد رجبی (۱۴۰۲). «مراجع دارای صلاحیت ابتکار تقنینی در حوزه جرم‌انگاری و کیفرگذاری»، حقوق اسلامی، ۲۰ (۷۶).
۲۳. حبیب‌نژاد، سیداحمد و احمد تقی‌زاده (۱۳۹۸). «نیازسنجی تقنینی عنصری بایسته در قانونگذاری شایسته»، فصلنامه دانش حقوق عمومی، ش ۲۶.
۲۴. حبیب‌نژاد، سیداحمد و زهرا عامری (۱۳۹۹). «قانون‌نویسی در نظام تقنینی ایران در پرتو مدل‌های پیش‌نویس‌نگاری تقنینی»، مجلس و راهبرد، ۲۷ (۱۰۲).
۲۵. حسین‌پوری، منا و یزدان نصرتی (۱۳۹۹). «علل عدم همسویی سیاست جنایی قضایی تقنینی در جرائم مرتبط با مواد مخدر با رویکرد حقوقی-اخلاقی»، اخلاق در علوم و فناوری، ۱۵ (۳).
۲۶. حسین‌زاده، جمال‌الدین و فرید محسنی (۱۳۹۹). «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال براندازی نظام با نگاهی به نظریات شورای نگهبان»، تعالی حقوق، ۶ (۱).
۲۷. حسینی، سیدحسن، محمد سلطانی و صادق صفری (۱۳۹۸). «تأثیرات عدم همسویی سیاست جنایی قضایی تقنینی در نگرش متهمین و محکومین جرائم مواد مخدر»، حقوقی دادگستری، ۸۳ (۱۰۶).
۲۸. حق‌پناهان، زهره، سیداحمد حبیب‌نژاد و زهرا عامری (۱۴۰۲). «طراحی الگوی مطلوب ابتکار تقنینی در حقوق قانونگذاری ایران»، پژوهش‌های نوین حقوق اداری، ۵ (۱۵).

۲۹. خورشیدی اطهر، محمد (۱۴۰۲). «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری»، تمدن حقوقی، ۶ (۱۴).
۳۰. دلماس مارتی، میری (۱۳۹۳). *نظام‌های بزرگ سیاست جنایی*، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.
۳۱. دهنمکی، منصور، عباس بابایی و ایرج گلدوزیان (۱۳۹۶). «سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قبال جرائم مطبوعاتی (سنتی و الکترونیکی)»، *تحقیقات حقوق تطبیقی ایران و بین‌الملل*، ۱۰ (۳۵).
۳۲. دیدا، مهدی، سلامه ابوالحسنی و نغمه فرهود (۱۴۰۱). «آسیب‌شناسی سیاست جنایی ایران در قبال جرائم اقتصادی»، *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۵ (۵۵).
۳۳. رحیمی‌نژاد، اسماعیل (۱۳۹۷). «بازتاب آموزه‌های بزه‌دیده‌شناسی علمی در سیاست جنایی تقنینی ایران»، *حقوق اسلامی*، ۱۵ (۵۹).
۳۴. زرکلام، ستار و قاسم عبدی (۱۳۹۳). «جایگاه حریم خصوصی در سیاست جنایی تقنینی ایران»، *قضاوت*، ۱۴ (۷۹).
۳۵. سام، احمد (۱۳۹۷). «نگرشی تحلیلی بر سیاست جنایی تقنینی ایران در زمینه حمایت کیفری از بزه‌دیده اقلیت دینی»، *پژوهش ملل*، ۲ (۲۰).
۳۶. شاکری، ابوالحسن و رضا رضایی (۱۳۹۴). «سیاست جنایی تقنینی در حمایت از شاهد»، *آموزه‌های حقوق کیفری*، ۱۲ (۱۰).
۳۷. شکرپیگی، علیرضا و معین مرادی (۱۳۹۷). «سیاست جنایی تقنینی ایران در باب کنترل جرائم و ناهنجاری‌های اجتماعی»، *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، ش ۸.
۳۸. شیرانی، پویا و سینا قلفی (۱۴۰۲). «چالش‌های سیاست جنایی تقنینی ایران در شروع به جرم»، *پژوهش‌های حقوقی*، ۲۲ (۵۴).
۳۹. شیری، عباس، سیدمحمود میرخلیلی و سمیه عزیزی (۱۴۰۲). «مؤلفه‌های حاکم بر کارآمدی نظام سیاستگذاری جنایی در مدیریت پیشگیری از بزهکاری»، *پژوهش‌های جرم‌شناختی پلیس*، ۴ (۱۱).
۴۰. عابدی، احمد، حمیدرضا عریضی و فاطمه محمدزاده (۱۳۸۵). «درآمدی بر روش پژوهش فراتحلیل در تحقیقات آموزشی»، *حوزه و دانشگاه*، ۱۲ (۴۹).
۴۱. عباس‌زاده، محمدعلی، عباسقلی انصاری و محمد امینی (۱۳۹۸). «سیاست جنایی تقنینی ایران در جرم‌انگاری جرائم اقتصادی»، *پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۱۰ (۳۸).
۴۲. عرب بالاجلینی، یحیی، رحمت‌اله رضایی و سیدمهران حسینی (۱۴۰۲). «چالش‌های تقنینی حقوق

- کیفری ایران در مبتلایان به هرمافرودیت»، دانشگاه علوم پزشکی گرگان، ۲۵ (۱۳۲۵).
۴۳. عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه و زینب ریاضت (۱۳۹۴). «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم علیه زوجه در خانواده»، *فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)*، ۲۰ (۶۳).
۴۴. عقیق، روح‌اله، کریم صالحی و عارف برخوردار (۱۴۰۱). «نادیده‌انگاری بایسته‌های تقنینی در قوانین کیفری ایران در حوزه جرائم علیه امنیت»، *دانش حقوق عمومی*، ۱۱ (۳۸).
۴۵. علی‌نژاد، علی، اصغر عباسی، مهدی اسماعیلی و محمد نبی‌پور (۱۴۰۱). «سیاست جنایی ایران در برابر جرائم علیه منابع ملی زیست‌محیطی»، *جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۵ (۱۲).
۴۶. غفاری، صالح، اسماعیل هادی تبار و سیدابراهیم قدسی (۱۳۹۸). «تأملی در تحولات تقنینی هزینه‌نگاری رایانه‌ای مطالعه تطبیقی حقوق ملی کیفری و اسناد بین‌المللی»، *قضاوت*، ۱۹ (۱۰۰).
۴۷. غلام‌پور آهنگری، ابراهیم (۱۳۹۲). «سیاست‌گذاری عمومی و سیاست‌پژوهی چستی سیاست‌گذاری عمومی»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۳۰۶۴.
۴۸. غلامی، حسین و محمد رحمانی (۱۳۹۶). «مختصات تئوریک سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران (تحلیل مبانی، اصول و مدل‌بندی در مقام تئوری)»، *پژوهش حقوق کیفری*، ۵ (۱۸).
۴۹. فجاوند، عباس، قدرت‌اله خسروشاهی و شهید شاطری‌پور اصفهانی (۱۴۰۱). «نقد و بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در رویارویی با مجرمین حرفه‌ای»، *جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، ۵ (۱۱).
۵۰. فرامرز قراملکی، احد (۱۳۹۳). *اخلاق حرفه‌ای*، چاپ پنجم، تهران، انتشارات مجنون.
۵۱. فنایی، ابوالقاسم و داود نوجوان (۱۳۹۸). «نقش اخلاق در قانونگذاری از منظر فلسفه فقه و فلسفه حقوق»، *حقوق تطبیقی*، ۱۵ (۲).
۵۲. فون هابک، فریدریش (۱۳۹۲). *قانون، قانونگذاری و آزادی، گزارش جدیدی از اصول آزادی‌خواهانه عدالت و اقتصاد سیاسی، قواعد و نظم*، ترجمه مهشید معیری و موسی غنی‌نژاد، تهران، انتشارات دنیای اقتصاد.
۵۳. قربان‌پور، حمید، سیدمحمد مهدی ساداتی و علی جمادی (۱۴۰۱). «مقبولیت کیفر در نظام عدالت کیفری»، *فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، ش ۵۲.
۵۴. کاظمی، محمدرضا، عباس سلمان‌پور و سیدابراهیم قدسی (۱۳۹۷). «تأثیر شفافیت بر سیاست جنایی (تقنینی) ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی در پیشگیری از جرائم اقتصادی»، *سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*، ۵ (۴).
۵۵. کریمی، علی، سیدحسین هاشمی و حسین حاجی‌تبار (۱۳۹۷). «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال تروریسم در پرتو اسناد بین‌المللی»، *مطالعات سیاسی*، ۱۱ (۴۱).

۵۶. کفایه فر، محمدعلی و پرنیان فلاحیان (۱۴۰۲). «تیین سیاست جنایی تقنینی در قبال بزه‌دیدگی زنان با توجه به اسناد داخلی و بین‌المللی»، حقوق و مطالعات سیاسی، ۳ (۱).
۵۷. گولد، جولیس و ویلیام کولب (۱۳۹۲). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه محمدجواد زاهدی، چاپ سوم، تهران، انتشارات مازیار.
۵۸. لازرژ، کریستین (۱۴۰۱). درآمدی بر سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ دهم، تهران، انتشارات میزان.
۵۹. مالکی‌زاده، سروش، رشید قدیری و مریم نقدی (۱۳۹۹). «معیارهای کیفرگذاری هدفمند سرقت‌های تعزیری در سیاست جنایی تقنینی ایران»، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳ (۳).
۶۰. محلوجی، منیره، محمدرضا شادمان‌فر و مسعود حیدری (۱۳۹۹). «بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص جرائم و تخلفات انتظامی قضات»، تحقیقات حقوقی آزاد، ۱۳ (۵۰).
۶۱. مرادی، امیر (۱۳۹۸). «اخلاق حرفه‌ای قانونگذاری کیفری با تأکید بر نظام حقوقی ایران»، فصلنامه دانشنامه حقوقی، ش ۲.
۶۲. مرکز مالگیری، احمد (۱۳۹۸). «ویژگی‌های بوروکراسی توانمند برای اجرای قانون»، فصلنامه حقوق اداری، ش ۱۹.
۶۳. منفرد، محبوبه و حسین میرمحمد صادقی (۱۳۹۹). «چالش‌های سیاست جنایی-تقنینی ایران در برابر جرائم و تخلفات علیه بازار سرمایه»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۵۰ (۲).
۶۴. مؤذن‌زادگان، حسنعلی و حامد رهدارپور (۱۳۹۷). «اصل شفافیت قانون و جایگاه آن در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر و حقوق کیفری ایران»، دیدگاه‌های حقوق قضایی، ش ۸۱.
۶۵. موسوی مجاب، سیددرد و مژگان نعمتی (۱۴۰۰). «بررسی سیاست جنایی-تقنینی ایران در قبال جرم سیاسی، از ضرورت جرم‌انگاری تا نحوه پاسخ‌گذاری کیفری»، مدرس حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۱ (۱).
۶۶. مویدی، محمدصالح، اکبر وروایی و مسعود قاسمی (۱۴۰۱). «سیاست جنایی تقنینی ایران در مورد پیشگیری از بزه‌دیدگی محیط‌بانان»، مطالعات فقه اقتصادی، ۴ (۵).
۶۷. نقی‌زاده باقی، المیرا، محمد آشوری، نسرین مهرا و باقر شاملو (۱۴۰۱). «تحولات سیاست جنایی تقنینی ایران در قلمرو مسئولیت کیفری نسبی نوجوانان»، تعالی حقوق، ۱۳ (۳).
۶۸. نامیان، پیمان و هیبت‌اله نژدی‌منش (۱۳۹۷). «طراحی و تبیین الگوی ملی مقابله با تروریسم هسته‌ای در سیاست جنایی تقنینی ایران»، پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۴ (۱).
۶۹. نوربها، رحیم (۱۳۷۸). «سیاست جنایی سرگردان»، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۲۶-۲۵.

۷۰. وطن‌خواه، رضا، علی نجفی توانا و محمود عباسی (۱۳۹۶). «سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرائم زیست‌فناورانه»، حقوق پزشکی، ۱۱ (۴۳).

۷۱. همتی، مرضیه و بهاره جدید (۱۴۰۰). «آسیب‌شناسی سیاست جنایی ایران در زمینه پیشگیری از جرائم بانکی»، رهیافت پیشگیری از جرم، ۴ (۴).

۷۲. یوسفی، صفدر، منصور عطاشنه و محسن شکرچی‌زاده (۱۴۰۰). «چالش‌ها و کاستی‌های سیاست جنایی تقنینی ایران به‌منظور حمایت کیفری از سرمایه‌گذاری خارجی»، فقه جزای تطبیقی، ۱ (۲).

73. Bredly, K. and E. Connors (2007). *Training Evaluation Model: Evaluating and Improving Criminal Justice Training*, Institute for Law and Justice, Alexandria, Virginia Submitted to National Institute of Justice.
74. Bunge, M. (2007). "Seven Desiderata for Rationality", In J. Agassi and I. Jarvie the *Critical View, Nijhoff International Philosophy*, Vol. 23.
75. Fabienne, P. (2020). "The Grounds of Political Legitimacy", *Journal of the American Philosophical Association*, 6 (3).
76. Jacobs, S.H. (2007). "Current Trends in the Process and Methods of Regulatory Impact Assessment", *Mainstreaming RIA into Policy Processes Chapters*, in: Colin Kirkpatrick and David Parker, *Regulatory Impact Assessment*, Chapter 2, Edward Elgar Publishing.
77. Kirkpatrick, C. and D. Parker (2008). *Regulatory Impact Assessment and Regulatory and Toward Better Regulation?*, The CRC Series on Competition, Regulation and Development, University of Manchester.
78. Mears, D. (2010). *American Criminal Justice Policy, An Evaluation Approach to Increasing Accountability and Effectiveness*, New York, Cambridge University Press.
79. Radaelli, C. (2003). *Impact Assessment in the European Union, Innovation, Quality and Good Regulatory Governance*, Brussel, European Commission.
80. Sadurski, W. (2006). "Laws Legitimacy and Democracy-plus", *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 26.
81. Snellen, I. (2002). "Conciliation of Rationality: The Essence of Public Administration", *Administrative Theory and Praxis*, Vol. 24.
82. Steele, T. (2023). "The State We're in: Addressing Threats & Challenges to the Rule of Law", *Justice Report*, <https://justice.org.uk/our-work/system-wide-reform/rule-of-law>.
83. Vansant, J. and H.P. Minis (2001). *Cooperation for Good Governance*, Terry Sanford

Institute of Public Policy.

84. Weatherburn, D. (2009). *Policy and Program Evaluation: Recommendations for Criminal Justice Policy Analysts and Advisors*, Australia, Crime and Justice Bulletin (133).
85. Yang, K. and K. Calhahan (2005). "Assessing Citizen Involvement Effort by Legal Government", *Public Performances and Management Review*, 29 (2).